

УДК 784:378.147:37.01:002.8:378
DOI 10.32461/2226-3209.4.2022.269408

Цитування:

Мальцева О. В. Підготовка професійного естрадно-джазового вокаліста в закладі вищої освіти. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 4. С. 113–117.

Maltseva O. (2022). University Training of Professional Jazz Vocalist. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 4, 113–117 [in Ukrainian].

*Мальцева Олена Володимирівна,
старша викладачка кафедри
музичного мистецтва та хореографії
Навчально-наукового інституту культури
і мистецтв Луганського національного
університету ім. Тараса Шевченка,
заслужена артистка України
<https://orcid.org/0000-0002-4443-106X>
ivtem7811@gmail.com*

ПІДГОТОВКА ПРОФЕСІЙНОГО ЕСТРАДНО-ДЖАЗОВОГО ВОКАЛІСТА В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Основною метою цієї статті є обґрунтувати системний підхід до питання вибору методів і форм роботи зі студентами, які навчаються за напрямом естрадно-джазового вокалу, а також поступово виробити комплекс професійних компетентностей у галузі естрадно-джазового мистецтва: бездоганне знання теорії, володіння професійною вокальною естрадно-джазовою технікою, необхідною манерою звуковедення, імпровізацією, чистотою інтонації. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні таких методів, як: словесні (бесіда, розповідь, пояснення, дискусія), наочні (наочно-слуховий, наочно-зоровий, ілюстрування), практичні (мікрвикладання, вправи) та проблемно-евристичні (моделювання проблемних ситуацій, педагогічні імпровізації). **Наукова новизна** роботи полягає в науково-методичному обґрунтуванні та практичній реалізації процесу виховання джазових співаків і викладачів естрадно-джазового вокалу з урахуванням відомих методик та індивідуального спрямування навчання для кожного студента. **Висновки.** На основі поставлених цілей і завдань дійшли висновку, що до кінця курсу навчання в межах бакалаврської програми студенти Навчально-наукового інституту культури і мистецтв Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка володіють професійними якостями джазового виконавця та викладача естрадно-джазового вокалу, мають високий рівень професійних компетентностей із джазового вокалу. Завдяки системному підходу до питання вибору методів і форм роботи зі студентами, які навчаються естрадно-джазовому вокалу, а також поступовому формуванню комплексу професійних компетентностей у галузі естрадно-джазового мистецтва здобувачі ґрунтовно знають теорію, володіють професійною вокальною естрадно-джазовою манерою звуковедення, імпровізацією та чистою інтонацією.

Ключові слова: вокальна педагогіка, вокальна імпровізація, музичне мистецтво естради, джаз, імпровізація, свінг, естрадний спів.

Maltseva Olena, Honored Artist of Ukraine, Senior Lecturer, Department of Musical Art and Choreography, Educational and Scientific Institute of Culture and Arts, Taras Shevchenko National University of Luhansk.

University Training of Professional Jazz Vocalist

The purpose of this article is to form a systematic approach to the issue of choosing methods and forms of work with students who study pop-jazz vocals, as well as to form a complex of professional competencies in pop-jazz art: impeccable knowledge of theory, mastery of professional vocal pop-jazz technique, necessary manner of sound production, improvisation, and purity of intonation. **The research methodology** consists in the application of such methods as verbal (conversation, narration, explanation, and discussion), visual (visual-auditory, visual-visual, and illustration), practical (microteaching and exercises) and problem-heuristic (modeling problem situations and pedagogical improvisation). We see the **scientific novelty** of the problem and, accordingly, of this work in the scientific-methodical justification and practical implementation of the process of training jazz singers and pop-jazz vocal teachers, taking into account known methods and an individual learning route for each student. **Conclusions.** On the basis of the set goals and objectives, the author comes to the conclusion that by the end of the course of study within the framework of the bachelor's program, students of the Educational and Scientific Institute of Culture and Arts of Taras Shevchenko National University of Luhansk have mastery of jazz performance, professional qualities of a jazz performer and teacher of pop-jazz vocals, have a high level of professional competence in jazz vocals. Thanks to the formation of a systematic approach to the issue of the choice of methods and forms of work with students studying pop-jazz vocals, as well as the gradual formation of a complex of professional competencies in the field of pop-jazz art, students have an impeccable knowledge of theory, possess a professional vocal pop-jazz manner of sound production, improvisation, and pure intonation.

Key words: vocal pedagogy, vocal improvisation, pop music, jazz, improvisation, swing, pop singing.

Актуальність теми дослідження. Сучасна вища музична освіта в галузі музичного мистецтва естради – один з найпопулярніших напрямів підготовки серед творчих спеціальностей. Сучасні першокурсники, приходячи вчитися у вищу музичну освітню установу, передусім хочуть опанувати та виконувати твори популярної естрадної музики, які приваблюють їх простотою мелодії, ритму та музичної форми. Переважно здобувачі практично не виявляють інтересу до джазової музики, вважаючи її надто складною для виконання та сприйняття, хоча вона благотворно впливає на формування їхніх художніх інтересів, суспільної свідомості, життєвих ідеалів, а також допомагає виразити себе та знайти власний шлях у музичному світі.

Ця проблема актуальна у сфері вищої музичної освіти та може бути розглянута на прикладі фаху «Естрадний спів» кафедри музичного мистецтва та хореографії Навчально-наукового інституту культури і мистецтв Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка в межах чіткої структури навчального процесу, що дає змогу прищепити професійний смак як щодо якісної популярної естрадної музики, так і джазової.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні положення про історію становлення джазу як одного з напрямів музичного мистецтва висвітлили С. Безпала, Д. Коллієр, Ф. Ньютон, В. Олендарев, Д. Саймон, В. Симоненко, С. Фінкельштайн; з останніх дослідників можна назвати С. Безпалу, М. Герасимову, Л. Дерев'янку, Е. Воропаєву, А. Зозулю, Л. Кондакову; теоретичні положення вітчизняних і зарубіжних вчених про сутність поняття «імпровізація» розкрили О. Грицьків, Т. Діденко, Н. Дрожжина, К. Ларкін, Г. Ріман, О. Степурко, Є. Феранд, Г. Шулер; ідеї вітчизняних дослідників у галузі вокальної педагогіки щодо необхідності застосування специфічних методів та прийомів навчання вокалістів джазового вокалу та імпровізації описали О. Грицьків, Н. Дрожжина, Л. Красовська, С. Рігс, З. Рось, О. Степурко, Б. Столов, Н. Фоломеєва, О. Хижко.

Метою дослідження є опис конкретних форм роботи зі студентами, спрямованих на оволодіння професійними компетентностями виконавців та викладачів джазового вокалу.

Виклад основного матеріалу. Починаючи роботу зі студентом 1 курсу, ми плануємо реалізувати такі завдання за весь період навчання, які, зокрема, залежать від рівня

передпрофесійної підготовки здобувача: 1. Визначаємо, із чого розпочати навчання мистецтву джазу. 2. З'ясовуємо, які професійні якості має мати джазовий виконавець і викладач естрадного вокалу. 3. Складаємо план оволодіння майстерністю джазового виконавства в межах навчального процесу бакалаврської програми в мистецькому виші. 4. Регулярно, на кожному з модулів протягом кожного семестру, перевіряємо рівень вироблення професійних компетентностей із джазового вокалу.

Звернімо увагу на послідовність формування знань і навичок у джазі. Вважаємо, що насамперед потрібно поінформувати студента про те, коли, як і з яких вокальних жанрів зародився джаз, його вокальні жанри – спіричуел, блюз, ворк-сонг, балада та інструментальні, зокрема регтайм. Всі вони подарували джазу виразні виконавські прийоми, що стали його невід'ємною частиною.

Історія розвитку джазу багатогранна. Виникнувши на межі XIX–XX століть в Америці, джаз був лише напівпрофесійним мистецтвом, що поєднав європейську й афроамериканську побутову культуру. Потім, стрімко поширюючись по всьому світу, джаз проникнув і в культурне життя Західної Європи та Радянського Союзу, отримавши надалі статус професійного виду музичного мистецтва.

Єдиного розуміння поняття «джаз» не існує. Наведемо деякі загальноприйняті його визначення, згідно з енциклопедичними та деякими публіцистичними джерелами [1; 13]. Слово jazz (можливо, походить від фр. chasser – полювати) у креолів означало полювання, а також хвилювання, збудження. У 1860-ті в північноамериканській літературній мові з'явилося слово jasm, що означало піднесення, натхнення. Невдовзі йому на зміну прийшло слово jass, а також аналогічне дієслово, що означало, «ловити», «збуджуватись» тощо. Усе частіше стали використовувати звороти jazz around (блукати, мандрувати) і jazz up (впадати у веселий стан). Як музичний термін, слово jazz уперше з'явилося 1915 року у зв'язку з білим оркестром, що грав у новоорлеанському стилі, пізніше – у назві новоорлеанського оркестру Тома Брауна – «Том Браун Діксіленд Джаз Бенд», після чого термін «джаз» швидко поширився в Північній Америці, а згодом і всім світом [3].

Джазовий вокал також міцно закріпився в системі вищої музичної освіти України, будучи одним з найпопулярніших видів музичного

мистецтва. Навчально-науковий інститут культури і мистецтв ЛНУ ім. Тараса Шевченка є освітньою установою, що здійснює професійну підготовку кадрів вищої кваліфікації з різних напрямів освітніх програм у галузі культури та мистецтва. Навчання і виховання естрадно-джазового вокаліста здійснюється в комплексі базових (обов'язкових) і варіативних (профільних) навчальних дисциплін, які протягом бакалаврської програми формують у здобувачів професійні компетентності, необхідні для подальшої успішної професійної діяльності.

Досвід роботи солісткою Черкаської обласної філармонії та концертної діяльності за кордоном дає змогу стверджувати, що саме джазове виконавство – показник освоєння професійних компетентностей естрадних вокалістів. Це той важливий пласт їхньої художньої освіти, який допоможе правильно зорієнтувати студента на початковому етапі навчання та направити його в подальше професійне русло.

Наведемо алгоритм роботи над музичним твором. Вибравши для вивчення джазову тему, спільно зі студентом аналізуємо композицію загалом, з'ясовуємо структуру та ритмічні малюнки теми, розбираємо мелодію, занурюємося в художній текст і підбираємо тональність. На початковому етапі навчання враховуємо індивідуальні особливості та здібності кожного студента й працюємо над професійними показниками, що характеризують рівень джазового вокаліста:

1. Постановка голосового апарату та розвиток співочого голосу, володіння вокальною технікою і манерою звукоутворення.
2. Бездоганне володіння нотною грамотою та гармонією.
3. Інструментальне стильове мислення, чисте інтонування.
4. Розуміння музичного фразування.
5. Володіння точною артикуляцією.

Завдяки численним збірникам джазових мелодій, студенти знаходять потрібні їм джазові теми як у простих викладах, так і складніших. Вважаємо, що структура організації навчального процесу – запорука його успіху. Оскільки сучасні бакалаврські програми в цьому напрямі дають можливість творчо підходити до навчального матеріалу, завдання педагога – сформулювати емоційно усвідомлене ставлення студента до джазового мистецтва. Переходячи від семестру до семестру, з перших курсів до старших, поступово ускладнюючи завдання, ми освоємо основні стильові особливості виконання джазу.

Щодо джазової імпровізації, то студент має розуміти, що найкраща імпровізація – підготовлена імпровізація. Кожен справжній джазмен ретельно працює над технікою імпровізації протягом творчого життя, вважаючи її вищою формою композиції. Але, з іншого боку, елемент спонтанності в імпровізації – це те, що дає можливість урізноманітнити виконання однієї музичної теми. Під час імпровізації різко активізуються уява та фантазія, стимулюються всі творчі процеси, необхідні для формування широкої змістовної картини в актуальний момент часу [9].

Виконуючи вокальну імпровізацію тієї чи іншої джазової теми, маємо знати її структуру, орієнтуватися в джазовому квадраті. Квадратом у джазі (12, 16, 32 такти) вважають тривалість імпровізаційного соло. Усі джазові теми складаються з послідовності кількох квадратів, які відповідно містять таку кількість тактів, із якої складається конкретна джазова тема для імпровізації з її гармонічною основою.

Як відомо, основу більшості стандартів становлять три структури: AA1, AABA, блюз. Наприклад, джазова тема «How High the Moon» (AA1) – 32-тактова тема. Квадрат – 32 такти складається з двох 16 тактів (A та A1). Маючи однаковий початок, квадрати відрізняються лише закінченням – серединним (половинним) кадансом, завершеним кадансом. Джазова тема Cry Me a River написана в найбільш поширеній формі джазового стандарту – AABA. Перший та другий періоди мелодично повторюються. Третій період (8 тактів) має гармонічне відхилення, що підводить до репризи – останнього періоду (повторення 1 такту).

Відмітимо значення використання блюзового ладу. Блюзове інтонування (англ. blue notes – блюзові тони) – це специфічне для афроамериканського фольклору та джазу інтонування деяких ступенів ладу (III, V і VII ступенів). Блюзовий лад також називають ладом з мінорною терцією і низькою септимою. У блюзі обов'язково повинна зберігатися послідовність T7-S від четвертого до п'ятого такту. Блюз у джазі визначається не темпом і способом (мінорним чи мажорним), а цією гармонічною послідовністю. Гармонічна схема побудови блюзового квадрату – TTTT7-SSTT-DSTT. Є теми, що мають структуру AABA, де частина A написана, наприклад, у формі 12-тактового блюзового квадрата.

Робота над імпровізацією не віддільна від роботи над свінгом та скетом. Нерідко під час виконання імпровізації вокаліст хоче рухатися разом із музикою, включитися в ритміку твору. Це означає, що він почав свінгувати. Свінг –

синкопування, тріольна пульсація. Найчастіше професійно свінгувати непросто, це вміння приходить до співака з досвідом.

Робота вокаліста над свінгом починається з роботи над розвитком відчуттів музичного пульсу та метра. За допомогою метричної пульсації – біту та граунд-біту, почавши фразу раніше чи пізніше, вокаліст може змінити ритмічні малюнки в мелодичній лінії пісні. Рекомендуємо методичку, викладену в навчальному посібнику З. Рось «Особливості роботи з розвитку вокально-виконавської техніки естрадно-джазових співаків», а також методичні рекомендації Н. Фоломєєвої «Опанування вокально-виконавських прийомів у класі естрадного співу». У цих виданнях запропоновано вокалістам такі вправи: 1. Поставити метроном на темп 40–46. Потім разом з ударами метронома відплескувати пульс. Завдання – потрапити в удар метронома, плескати синхронно з ним. 2. У темпі 40–46 встановити розмір 4/4 і виділити плесканням другу та четверту долі. До плескання також можна додати кроки на другу та четверту долі. 3. Метроном відбиває чверті, а студент плесканням – восьмі. Важливо, щоб плескання були динамічно рівними та однаковими за інтенсивністю [12, 13].

Як було зазначено, робота над імпровізацією не віддільна від роботи над скетом. Неможливо уявити джаз без скету. Адже це не просто спів складами, це вокальна імпровізація, побудована за законами джазової стилістики. Як прийом джазового співу скетом насамперед може виконуватися імпровізація вокаліста й тільки в окремих випадках – інструментальна тема, що не має художнього тексту. Використовуючи в джазовій композиції техніку скету, студент має запам'ятати такі важливі правила: 1. Мова скету – індивідуальна. 2. Фонетична основа англійської – найважливіша складова у вимові. 3. Використання та чергування зубних і губних приголосних. 4. Використання відкритих та закритих складів (залежно від фразування).

Самоаналіз – одне з найголовніших завдань студента в роботі над скетом. Будь-який виступ із джазовою темою радимо записувати у відео- чи аудіофайл, а потім за допомогою викладача проаналізувати, закріпити вдалі моменти виконання скету, виявити недоліки та виправити їх, щоб зрозуміти, над чим працювати далі. Важливо розуміти, що скет – щира розмова зі слухачем над невербальною мовою. У ньому є початок, розвиток, кульмінація та висновок. Кожен вокаліст по-своєму відчуватиме й розумітиме

мистецтво оспівування скету. Тому скет Луї Армстронга відрізнятиметься від скету Боббі Макферріна, скет Біллі Холідей – від скету Еллі Фітцджеральд.

Відзначимо важливість використання джазових вокальних прийомів (*бендинг, дьорті-тон, глісандо, гроул, шаут*) 1. *Бендинг* (англ. bend – згинатися) – під'їзд до ноти, який, по суті, є портаментом від одного звуку до іншого, виконаний у вузькому звуковисотному діапазоні. 2. *Дьорті-тони* (англ. dirty tones – брудні тони) – один зі специфічних прийомів інтонування та подачі звуку. Відрізняється нестабільним забарвленням звуків у межах одного регістру, сильною динамікою, гіпертрофованим вібрато. 3. *Глісандо* – рівномірне ковзання від одного звуку до іншого. Позначають хвилястою лінією або межею. 4. *Гроул* (англ. growl – гарчання) – специфічний прийом у джазі, за допомогою якого вокалісти й інструменталісти (духовики) досягають ефекту хрипкого гарчання. 5. *Шаут* (англ. shout – крик) – використання різноманітних вигуків, характерних для негритянської манери співу. Ще є також шепіт, белтинг, фальцет та ін. [12].

Наукова новизна статті полягає в обґрунтуванні процесу виховання джазових співаків і викладачів естрадно-джазового вокалу з урахуванням відомих методик та відповідно до індивідуальних особливостей кожного студента. Системний підхід до вибору методів і форм роботи зі студентами, які навчаються естрадно-джазовому вокалу, дає змогу поступово в них формувати комплекс професійних компетентностей у галузі естрадно-джазового мистецтва, зокрема знання теорії музики, володіння професійною вокальною естрадно-джазовою технікою, потрібною манерою звуковедення, імпровізацією та чистою інтонацією.

Висновки. На основі власного педагогічного досвіду й успішно апробованих методів роботи з вокалістами в галузі естрадно-джазового вокалу виявлено: студенти повністю занурюються як у якісну музичну попкультуру, (працюючи в різних жанрах: соул, балада, рок, рок-н-рол, госпел, пісня іноземною мовою, зарубіжний та вітчизняний мюзикл, світовий і сучасний хіт), так і в джазову, завдяки впровадженню в навчальний процес авторських регулярних додаткових виконавчих завдань на поступове оволодіння джазовими композиціями. Отже, завдяки включенню до структури навчального процесу додаткового спектру джазових тем у студентів формується індивідуальна джазова вокальна манера. У

навчальному процесі популярна естрадна та джазова музика доповнюють одна одну, формують яскраву особистість естрадно-джазового вокаліста, на яку є попит на професійній ниві.

Література

1. Безпала С. С. Сучасний рівень осмислення українського джазу. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2014. Вип. 33. С. 339–346.
2. Буторін П. А., Дячук Н. І. Викладання джазу : методичні рекомендації. Полтава, 2009. 78 с.
3. Джаз. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Джаз#Походження_терміна (дата звернення: 02.11.2022).
4. Грицьків О. А. Функціональні особливості використання сучасних вокальних технік у джазовому виконавстві. *Мистецькі пошуки*. 2018. Вип. 2 (9). С. 18–22.
5. Дерев'яно Л. А. Спів у мовленнєвій позиції як проблема вокальної педагогіки. *Таврійські студії. Мистецтвознавство*. 2013. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsm_2013_4_21 (дата звернення: 02.11.2022).
6. Дрожжина Н. В. Розвиток виконавських здібностей вокалістів у контексті музичного мистецтва естради. *Проблеми педагогіки мистецтва. Музична педагогіка і мистецтвознавство*. 2007. Вип. 1. С. 118–129.
7. Джаз. *Енциклопедія сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=23918 (дата звернення: 02.11.2022).
8. Естрада. *Енциклопедія сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18031 (дата звернення: 02.11.2022).
9. Імпровізація. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-13279> (дата звернення: 02.09.2022).
10. Красовська Л. О. Сучасний вокал: методи навчання в різних жанрах музичного мистецтва. *Культура України*. 2016. Вип. 53. С. 100–105.
11. Откидач В. М. Естрадний спів і шоу-бізнес : навч.-метод. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2013. 368 с.
12. Рось З. П. Особливості роботи з розвитку вокально-виконавської техніки естрадно-джазових співаків : навч. посіб. з метод. рекомендацій. Івано-Франківськ : Сімик, 2019. 66 с.
13. Фоломеєва Н. А. Опанування вокально-виконавських прийомів у класі естрадного співу : метод. реком. для здобувачів вищої освіти спеціальностей 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) та 025 Музичне мистецтво. Суми : ФОП Цьома С.П., 2021. 60 с.
14. Larkin C. *The Virgin encyclopedia of jazz*. London : Virgin Books, 1999. 1024 p.

References

1. Bezpala, S. S. (2014). Modern level of understanding of Ukrainian jazz. *Aktualni problemy istorii, teorii ta praktyky khudozhnoi kultury*, 33, 339–346 [in Ukrainian].
2. Butorin, P. A., Diachuk, N. I. (2009). *Teaching jazz: Methodical recommendations*. Poltava, 78 [in Ukrainian].
3. Dzhaz. *Wikipediia*. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Джаз#Походження_терміна [in Ukrainian].
4. Hrytskiv, O. A. (2018). Funktsionalni osoblyvosti vykorystannia suchasnykh vokalnykh tekhnik u dzhazovomu vykonavstvi [Functional features of using modern vocal techniques in jazz performance]. *Mystetski poshuky: Zbirnyk naukovykh prats*, 2 (9), 18–22 [in Ukrainian].
5. Derevianko, L. A. (2013). Singing in speech position as a problem of vocal pedagogy. *Tavriiski studii. Mystetstvoznavstvo*, 4. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsm_2013_4_21 [in Ukrainian].
6. Drozhzhyna, N. V. (2007). Rozvytok vykonavskykh zdibnostei vokalistiv u konteksti muzychnoho mystetstva estrady [Development of performance abilities of vocalists in the context of pop music]. *Problemy pedahohiky mystetstva. Muzychna pedahohika i mystetstvoznavstvo*, 1, 118–129 [in Ukrainian].
7. Jazz. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. Retrieved from https://esu.com.ua/search_articles.php?id=23918 [in Ukrainian].
8. Estrada. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. Retrieved from https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18031 [in Ukrainian].
9. Improvisation. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-13279> [in Ukrainian].
10. Krasovska, L. O. (2016). Modern vocals: teaching methods in various genres of musical art. *Kultura Ukrainy*, 53, 100–105 [in Ukrainian].
11. Otkydach, V. M. (2013). *Pop singing and show business : educational method manual*. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].
12. Ros, Z. P. (2019). Peculiarities of the work on the development of the vocal performance technique of pop and jazz singers : study guide with methodical recommendations. *Ivano-Frankivsk*: [in Ukrainian].
13. Folomieieva, N. A. (2021). *Mastering vocal and performance techniques in the class of pop singing: methodological recommendations for students of higher education majors 014 Secondary Education (Musical Art) and 025 Musical Art*. Sumy: FOP Tsoma S.P. [in Ukrainian].
14. Larkin, C. (1999). *The Virgin encyclopedia of jazz*. London: Virgin Books [in English].

*Стаття надійшла до редакції 04.10.2022
Отримано після доопрацювання 07.11.2022
Прийнято до друку 16.11.2022*